

СМИСЛОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

На початку XXI століття подальша євроінтеграція й гуманізація системи вищої освіти в Україні зумовлює стрімке зростання вимог до якості освіти, зокрема - забезпечення єдності навчання й виховання, оптимального поєднання формування у студентів ґрунтовних професійних знань, практичних вмінь, навичок й створення оптимальних умов для особистісно-професійного зростання студентів. Важливим аспектом особистісно-професійного зростання студентів є становлення у них смисложиттєвих орієнтацій, оскільки переосмислення індивідуумом власного професійного навчання як важливої складової реалізації власного сенсу життя зумовлює переживання особистісної значущості й прийняття на себе відповідальності за зміст і результати власної навчально-професійної діяльності. А це, в свою чергу, зумовлює активізацію професійної самосвідомості, інтересів, спрямованості й особистісно-професійного зростання юнаків у цілому. Усе це обумовлює високу актуальність і соціальну значущість дослідження смисложиттєвих орієнтацій юнаків як важливої передумови успішності їх особистісно-професійного зростання.

Проблема смисложиттєвих орієнтацій, зокрема - в юнацькому віці, у фаховій психолого-педагогічній літературі не є новою. У роботах ряду сучасних українських і російських авторів підкреслюється думка про те, що саме в юнацькому віці складаються необхідні передумови для активізації смисложиттєвих орієнтацій особистості [3]; [9]; [12]; [18]; [24]. Так, згідно з В.Е.Чудновським, "... в цей період дорослішання життєві сили, можливості, що відкриваються, налаштовують на пошук перспективи й життєвого смислу" [24, с. 119]. На відміну від цінностей, становлення смисложиттєвих орієнтацій у юнаків більшою мірою обумовлюється специфікою персоналізації, ніж соціалізації. Як зазначає В.Франкл, смисл життя неможливо засвоїти або сформувані за зразком іншої людини. Кожен індивідуум має віднайти свій унікальний смисл життя самостійно [23]. Проте це твердження не означає незалежності становлення смисложиттєвих орієнтацій у юнаків від соціальної ситуації розвитку. Так, як підкреслює К.О.Абульханова-Славська, індивідуум має будувати свій унікальний смисл життя, життєві плани й "стратегію життя" в цілому. Однак, якщо реалізація бажаного смислу життя в актуальних умовах неможлива, особистість має врахувати соціальну ситуацію розвитку й здійснити корекцію власної смисложиттєвої сфери психіки в відповідності з реальними обставинами [1].

У дослідженнях сучасних українських і російських авторів (С.Н.Гончар [8], Н.Г.Каунова [12] та ін.) підкреслюється думка про те, що особливості соціальної ситуації розвитку в ряді пострадянських країн, а саме - економічна та політична нестабільність - ускладнюють становлення смисложиттєвих орієнтацій сучасної молоді. Так, згідно з І.С.Булах, масова примітивізація свідомості й самосвідомості молодого покоління українців призводить до гальмування особистісного зростання юнаків [5]. С.Н.Гончар також зазначає, що "У сучасному суспільстві в умовах соціальної нестабільності, коли минулі цінності вже не працюють, студенти шукають нові смисложиттєві орієнтації й намагаються їх адаптувати до нових умов" [8, с. 17]. Складність становлення смисложиттєвих орієнтацій юнаків у таких умовах підкреслює і Н.Г.Каунова. Автор зазначає, що смисложиттєві орієнтації юнаків в умовах соціально та політично нестабільного суспільства характеризуються випадковістю, стихійністю й непередбачуваністю [12].

Крізь роботи сучасних вчених червоною ниткою проходить думка про наявність нерозривного взаємозв'язку та взаємообумовленості смисложиттєвих орієнтацій й інших

феноменів особистісно-професійного зростання в юнацькому віці (ціннісних орієнтацій [2]; [7]; [20], самоактуалізації [25], професійної мотивації [10], професійного самовизначення [16] та ін.). Проблема взаємозв'язку смисложиттєвих і ціннісних орієнтацій у юнаків висвітлюється в дослідженнях А.Г.Асмолова [4], І.А.Суріної [20], Т.М.Титаренка [21], І.С.Федуха [22] та ін. Центральним новоутворенням юнацького віку, за Е.Еріксоном, є набуття особистісної ідентичності [26]. Набуття ідентичності, в свою чергу, зумовлює перебудови ціннісної сфери юнаків, а саме формування ціннісних орієнтацій на основі цінностей, засвоєних переважно під впливом соціальних факторів на попередніх етапах онтогенезу. Ціннісні орієнтації являють собою "...структурний зв'язок між самою цінністю і ціннісно орієнтованим суб'єктом" [20]. Тому І.С.Федух називає ціннісні орієнтації "інтернаціоналізованими цінностями" [22].

У дослідженнях радянських і сучасних українських вчених підкреслюється думка про те, що становлення смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці відбувається на основі ціннісних орієнтацій. Смисложиттєві орієнтації і являють собою найбільш значущі ціннісні орієнтації індивідуума, які визначають вектор його особистісної спрямованості в різних модусах життєдіяльності, зокрема - в професійному [2]; [7]; [22]. Згідно з А.Г.Асмоловим, "Під смислом життя в психології розуміється відображена в свідомості людини як суб'єктивно гранично значуща для нього цінність, що перетворилась в головний регулятор поведінки" [4]. Т.М.Титаренко також зазначає, що "Смисложиттєві орієнтації – ключові цінності, що превалюють на даному життєвому етапі і акумулюють значущі тенденції вибору спрямованості самореалізації" [21, С. 119].

Останнім часом у роботах психологів спостерігається зближення підходів до вивчення ціннісних і смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці. Так, на думку С.В.Косянчука і Г.О.Васьківської, активізація й інтеграція даних феноменів обумовлює важливе новоутворення юнацького віку - ціннісно-смилові орієнтації [7]. Як зазначає Т.Г.Авдєєва, ціннісно-смилові орієнтації особистості відображають процес насичення реальної дійсності значущістю й смислами [2]. Таким чином, у дослідженнях авторів феномени смисложиттєвих, ціннісних і ціннісно-смилових орієнтацій розглядаються як взаємопов'язані аспекти смисложиттєвого пошуку індивідуума в цілому. Зміст феномену смисложиттєвих орієнтацій автори переважно пов'язують з майбутнім модусом часової транспективи, тобто з життєвими цілями й планами юнаків, образом еталонного майбутнього, в якому бажаний смисл життя вже значною мірою реалізований. Зміст ціннісних орієнтацій в юнацькому віці значною мірою обумовлений специфікою смисложиттєвих орієнтацій. Тобто, вибір юнаком найбільш значущих для нього цінностей серед предметів і явищ оточуючої дійсності здійснюється в відповідності з уявленнями про власний сенс життя й ідеальний образ реалізації цього сенсу в майбутньому. Становлення ціннісних орієнтацій молоді, детерміноване смисложиттєвими орієнтаціями, в свою чергу, відображає феномен ціннісно-смилових орієнтацій. Саме становлення ціннісно-смилових орієнтацій як окремого новоутворення юнацького віку, згідно з Т.Г.Авдєєвою, опосередковує взаємовплив ціннісних і смисложиттєвих орієнтацій у юнаків і дає можливість пояснити відсутність прямої кореляції в становленні останніх двох феноменів [2]. Єдність ціннісних і смисложиттєвих орієнтацій, активізація ціннісно-смилових орієнтацій юнаків, в свою чергу, зумовлюють гнучкість і варіативність побудови професійної перспективи, а отже - можливість узгодження бажаного образу професійного майбутнього з реальними можливостями й досягненнями [2]; [3].

Здійснений аналіз літературних джерел дає можливість констатувати, що особливості смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці автори переважно пов'язують з образом бажаного майбутнього [11]; [14]; [24]. Проте специфіка уявлень юнаків про смисл власного життя значною

мірою обумовлює їх актуальні ціннісні орієнтації, які, в свою чергу, визначають спрямованість активності індивідуума в ті чи інші модуси життєдіяльності. Тому становлення у юнаків смисложиттєвих орієнтацій обумовлює формування у них потреби в реалізації конкретних дій для досягнення віддаленого смислу. Наявність тісного взаємозв'язку смисложиттєвих орієнтацій не лише з ціннісними орієнтаціями, але й з потребами підкреслює І.Г.Петров. Згідно з автором, смисложиттєві орієнтації і являють собою процес діяльнісного примірювання цінностей індивідуума до його потреб [17]. У дослідженнях С.Д.Максименка розробляється більш загальний, ніж потреби, феномен *нужди* [15]. Саме *нужда*, згідно з автором, лежить в основі особистісного зростання людини в цілому [15]. А отже, *нужда* є джерелом тієї життєтворчої активності, яка являє собою функціонально-операційний компонент самоактуалізації й самореалізації індивідуума.

Діяльнісний, функціональний аспект становлення смисложиттєвих орієнтацій особистості підкреслює і Д.О.Леонтьєв. Згідно з автором, особливістю смисложиттєвої сфери психіки людини, зокрема - смисложиттєвих орієнтацій, яка відрізняє їх від цінностей, мотивів, потреб і інших феноменів, є саме енергетична характеристика, яка обумовлює спрямованість діяльності індивідуума на практичну реалізацію, втілення в життя конкретного смислу [13-14]. Таким чином, "енергетична характеристика" смисложиттєвих орієнтацій і обумовлює реалізацію індивідуумом власних можливостей, потреб, здібностей, прагнень в різних видах діяльності, тобто - його самоактуалізацію. Результати експериментального дослідження особливостей взаємозв'язку смисложиттєвих орієнтацій й самоактуалізації в юнацькому віці досліджуються в роботах Г.В.Чуйко та І.В.Мотуляк [25]. Автори підкреслюють, що досягнення юнаками високого рівня смисложиттєвих орієнтацій зумовлює і підвищення у їх показників за всіма шкалами самоактуалізації, зокрема - зростання рівня осмисленості теперішнього життя, усвідомлення здатності керувати процесом і результатами власного життя (зростання суб'єктності) й інтернаціоналізації локусу контролю. Автори зазначають, що в окремих випадках у юнаків може бути не виявлена пряма кореляція між показниками смисложиттєвих орієнтацій та самоактуалізації й самореалізації. Однак, як правило, самоактуалізація й самореалізація в юнацькому віці - це "... цілком ймовірний продукт здійснення сенсу..." власного життя індивідуума [25, с. 728]. С.Н.Гончар також зазначає, що "... найважливішою передумовою успішної самореалізації студентів... є узгоджена, така, що не містить протиріч, система смисложиттєвих орієнтацій..." [8].

У дослідженнях А.В.Горбачової, Х.М.Дмитерко-Карабін, представлено особливості взаємозв'язку смисложиттєвих орієнтацій з різними аспектами особистісно-професійного зростання сучасних юнаків: навчально-професійною мотивацією [10], професійним самовизначенням [9]. Даний зв'язок є двостороннім. З одного боку, як зазначає А.В.Горбачова [9], у значної кількості юнаків в умовах навчально-професійної підготовки, відбувається зниження всіх показників смисложиттєвих орієнтацій (особливо упродовж 3-4 років навчання) через руйнування у них романтичних очікувань від дорослого життя, усвідомлення об'єктивної складності ряду професійних, побутових і соціальних аспектів соціальної ролі дорослої людини та розчарування в перспективах власного майбутнього. Проте за таких умов досягнення юнаками високого рівня професійного самовизначення створює передумови для успішного проходження ними екзистенційної кризи, переосмислення власних смислів і цінностей та, за необхідності, корекції власних смисложиттєвих орієнтацій в відповідність зі специфікою власної професійної спрямованості. І навпаки: висока осмисленість власного життя, прийняття на себе відповідальності за його процес і наслідки сприяє формуванню активного, творчого ставлення студентів до власної кар'єри, що, в свою чергу, зумовлює активізацію їх професійного самовизначення [9]; [18].

Таким чином, здійснений аналіз літературних джерел дає можливість констатувати, що становлення смисложиттєвих орієнтацій юнаків зумовлює активізацію як феноменів психічного розвитку індивідуума, які більшою мірою є продуктами самосвідомості (ціннісні орієнтації), так і феноменів, становлення яких значною мірою обумовлено особливостями міжособистісної взаємодії індивідуума, зокрема - в професійній сфері (професійна мотивація, професійне самовизначення, особистісно-професійне зростання в цілому). Даний процес не містить протиріччя, оскільки, як зазначає М.М.Мишина, "... формування смисложиттєвих орієнтацій особистості й формування професійного самовизначення - це взаємопов'язаний процес, всередині якого відбувається організація особистісної структури з подальшою зміною й розвитком" [16, с. 208].

Таким чином, наявність тісного взаємозв'язку смисложиттєвих орієнтацій з іншими феноменами особистісно-професійного зростання юнаків обумовлює високу значущість дослідження особливостей даного феномену у сучасної молоді, зокрема - в умовах професійної підготовки, оскільки наявність і особливості смисложиттєвих орієнтацій значною мірою обумовлюють головну стратегічну лінію й специфіку становлення кар'єри юнаків на подальших етапах життєвого шляху. Здійснений аналіз літературних джерел виявив наявність лише окремих досліджень з даної проблематики [3]; [9]; [18]. Так, у роботах Н.І.Аркаєвої підкреслюється думка про наявність у системі сучасної вищої освіти ряду протиріч, які ускладнюють становлення смисложиттєвих орієнтацій молоді в умовах професійної підготовки, а саме:

- на соціально-психологічному рівні: між зростанням вимог суспільства до особистісних якостей майбутнього фахівця і недостатньою орієнтацією змісту навчально-виховного процесу в ВНЗ на особистісне зростання студентів;
- на науково-психологічному рівні: між розробленістю феномену смисложиттєвих орієнтацій у фаховій літературі й недостатнім вивченням даного феномена в юнацькому віці, у студентів;
- на науково-методичному рівні - через неузгодженість теоретичних і емпіричних підходів до виявлення критеріїв, показників і рівнів даного феномену в юнацькому віці [3].

Наявність зазначених протиріч між змістом сучасної системи професійної освіти й вимог суспільства до особистості фахівця може призвести до гальмування особистісно-професійного зростання студентів, і, як наслідок, - ускладнення формування уявлень про смисл власного життя, а також смисложиттєвих орієнтацій. У роботах А.В.Горбачової [9] та О.В.Соколової [18] представлено результати вивчення динаміки смисложиттєвих орієнтацій в старшому юнацькому віці (у студентів різних спеціальностей). Автори відзначають, що на ранніх етапах професійної підготовки у більшості юнаків переважає сконцентрованість смислів у теперішньому модусі часової транспективи, дещо гедоністичне ставлення до життя й недостатність осмислення власного майбутнього. Згідно з авторами, такі експериментальні дані пояснюються переживанням студентами зміни соціальної ситуації розвитку, а також прийняттям нового соціального статусу студента. В умовах професійної підготовки відбувається зниження всіх показників смисложиттєвих орієнтацій юнаків (особливо під час навчання на 3-4 курсах ВНЗ). На думку авторів, такі результати пояснюються формуванням у юнаків більш зрілого й реалістичного ставлення до життя, більш об'єктивного усвідомлення власних можливостей і життєвих перспектив, ніж на попередньому віковому етапі, а іноді - і розчаруванням в обраній професії і, як наслідок, - у власному майбутньому в цілому [9]; [18].

Таким чином, здійснений аналіз літературних джерел дає можливість констатувати, що дослідження проблеми смисложиттєвих орієнтацій представлено в роботах радянських, сучасних

українських і російських психологів. Автори підкреслюють, що сензитивним періодом становлення даного феномену є юнацький вік. У сучасних дослідженнях смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці основний акцент ставиться на виявлення взаємозв'язків даного феномену з іншими властивостями особистісно-професійного зростання юнаків (ціннісними орієнтаціями, самоактуалізацією, професійною мотивацією тощо). Усі автори підкреслюють високу соціальну значущість вивчення смисложиттєвих орієнтацій саме в юнацькому віці як важливого чинника подальшого генезису особистісного й психічного зростання індивідуума. Проте здійснений аналіз сучасних літературних джерел не виявив комплексних досліджень особливостей структури, механізмів, чинників смисложиттєвих орієнтацій молоді. Лише у окремих роботах досліджуються протиріччя сучасної вищої освіти, які ускладнюють становлення досліджуваного феномену, а також психологічні особливості й динаміку смисложиттєвих орієнтацій у юнаків в умовах професійної підготовки. Таким чином, висока актуальність, соціальна значущість і недостатня розробленість феномену смисложиттєвих орієнтацій в юнацькому віці зумовлюють необхідність здійснення подальших теоретичних і експериментальних досліджень даного феномену як важливої детермінанти особистісно-професійного зростання індивідуума в юнацькому віці.

Література

1. *Абульханова-Славская К.А.* Стратегия жизни / Абульханова-Славская К.А. – М.: Мысль, 1991. – 463 с.
2. *Авдеева Т.Г.* Ценностно-смысловые ориентации личности руководителя: дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Авдеева Татьяна Геннадьевна. – М., 2011. - 201 с.
3. *Аркаева Н.И.* Формирование смысложизненных ориентаций у студентов-психологов в образовательном процессе дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Аркаева Наталья Ивановна. – Екатеринбург, 2012. - 210 с.
4. *Асмолов А.Г.* Личность как предмет психологического исследования / А.Г. Асмолов. – М.: Изд - во МГУ, 1984. – 104 с. – С. 55.
5. *Булах І.С.* Психологічні основи особистісного зростання підлітків: Автореф. дис... д-ра психол. наук: 19.00.07 / І.С. Булах. - К., 2004. - 42 с.
6. *Вайзер Г.А.* Представление школьников о “смысле жизни” и “акме человека” / Г.А. Вайзер // Мир психологии. – 2001. – No 2. - С. 93 - 98.
7. *Васьківська Г.О.* Формування ціннісно-смыслових орієнтацій учнів старшої школи засобами змісту сучасного підручника / С.В . Косянчук , Г.О. Васьківська // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / [ред. кол., головн. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К.: Пед. думка, 2011. – 800 с.
8. *Гончар С.Н.* Особенности развития смысложизненных ориентаций современных студентов-первокурсников / С.Н. Гончар // Современная психология: материалы междунар. заоч. науч. конф. - Пермь: Меркурий, 2012. - С. 17-19.
9. *Горбачева А.В.* Профессиональные и смысложизненные ориентации студентов технических вузов в процессе профессионального становления: дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / Горбачева Анна Викторовна. – Самара, 2002. - 173 с.
10. *Дмитерко-Карабин Х.М.* Вплив смисложиттєвих орієнтацій на мотиваційну готовність до професійної діяльності майбутніх психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Х.М. Дмитерко-Карабин. – Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.

11. *Карпинский К.В.* Психология жизненного пути личности: / Карпинский К.В. – Гродно: ГрГУ, 2002. – 167 с.
12. *Каунова Н.Г.* Исследование смысложизненных ориентаций и значимости смысла жизни современной молодежи / Н.Г.Каунова // Актуальные проблемы современности: Научный поиск и пути решения. Сборник научных трудов Славянского Университета РМ. - Выпуск IV.- Кишинев, 2005. - С. 182-187.
13. *Леонтьев Д.А.* Психология смысла: дисс. ... д-ра психол. наук: 19.00.11 / Леонтьев Дмитрий Алексеевич. - М., 1999. - 535 с.
14. *Леонтьев Д.А.* Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Леонтьев Д.А. – М.: Смысл, 1999. - 487 с.
15. *Максименко С.Д.* Психологія особистості: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Максименко С.Д., Максименко К.С., Папуча М.В. - К. : ТОВ "КММ", 2007. - 296с.
16. *Мишина М.М.* Взаимосвязь смысложизненных ориентаций и характера профессиональной деятельности личности / М.М.Мишина // ИСОМ. - 2012. - №3. С.206-208.
17. *Петров И.Г.* Смысл как рефлексивное отношение человеческого бытия (смыслология о предназначении, статусе и металогики смысла) / И. Г. Петров // Мир психологии. - 2001. - № 2. - С. 26-35.
18. *Соколова Е.В.* Смысложизненные ориентации студенческой молодежи в условиях реформирования российского общества: на материалах исследований в Красноярском крае с 1988 по 2004 г. : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. социол. наук : спец. 22.00.06 "Социология культуры, духовной жизни" / Е.В.Соколова. – Красноярск, 2006. – 23 с.
19. *Скрипкин А.А.* Акмеологический смысл жизни как фактор эффективности самореализации студенческой молодежи: дисс. ... канд.. психол. наук: 19.00.13 / Скрипкин Андрей Александрович. – М., 2009. – 169 с.
20. *Сурина И.А.* Ценностные ориентации как предмет социологического исследования / И. А. Сурина. – М.: Ин-т олодежи, 1996. – 132 с.
21. *Титаренко Т.М.* Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Титаренко Т.М. – К.: Либідь, 2003. – 376 с .
22. *Федух І.С.* Визначення змісту поняття «ціннісна орієнтація» у сучасній психолого-педагогічній науці/ І.С.Федух // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України – No 3. – 2011. – С. 2.
23. *Франкл В.* Человек в поисках смысла / Франкл В. - М.: Прогресс, 1990. - 368 с.
24. *Чудновский В.Э.* Становление личности и проблема смысла жизни: избранные труды / Чудновский В.Э. - М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2006. – 768 с.
25. *Чуйко Г.В.* Аксіологічний аспект самоактуалізації та смисложиттєвих орієнтацій особистості / Г.В. Чуйко, І.В. Мотуляк // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2012. – Том X. – Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – Вип.23. – С.718-728.
26. *Эриксон Э.Э.* Идентичность: юность и кризис: Пер. с англ./ Общ. ред. и предисл. Толстых А. В. - М.: Издательская группа "Прогресс", 1996. - 344 с.

В статье рассматривается проблема смысложизненных ориентаций как предпосылки личностно-профессионального развития в юношеском возрасте. Представлен анализ исследований психологов по проблеме юношеского возраста как сензитивного периода для смысложизненного поиска индивидуума, в том числе - формирования его смысложизненных ориентаций. Рассмотрены современные исследования, посвященные особенностям взаимосвязи смысложизненных ориентаций молодежи с различными феноменами личностно-профессионального развития: ценностными ориентациями, самоактуализацией, профессиональной мотивацией и профессиональным самоопределением. Представлен анализ современных работ по проблеме противоречий современного высшего образования, которые усложняют становление смысложизненных ориентаций студентов, а также динамики исследуемого феномена у студентов на различных этапах профессиональной подготовки.

The problem of sense-of-life orientations as condition of personal and professional development in youth age is considered. The results of psychological researches analysis about the problem of youth age as sensitive stage for sense-of-life search and forming of sense-of-life orientations is represented. The modern researches, devoted to the special features of sense-of-life orientation's interrelation with different phenomena's of peronal and professional development: value orientations, self-realization, professional motivation and professional self-determination are considered. The analysis of modern works about problems of contradictions of modern high education, complicating forming of student's sense-of-life orientations, dynamics of this phenomena at different stages of student's professional preparation, is represented.

Статтю подано до друку 15.11.2013.

© 2013 р.

Р. Г. Падалка (м. Київ)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНИХ УЯВЛЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Постановка та актуальність проблеми. Сьогодні думки науковців сходяться в тому, що подолання глобальної екологічної кризи неможливе без формування нового, екологічно-спрямованого типу свідомості, який має стати регулятором життєдіяльності як кожної окремої людини, так і суспільства загалом. Необхідна практична реалізація принципу гармонійного спільного розвитку людини і природи шляхом трансформації свідомості та зміни екологічної культури і поведінки, формування екологічних цінностей, екологічного світогляду.

Формування екологічної свідомості особистості можливе лише за умови забезпечення її екологічної грамотності. Тобто, людина потребує знання про оточуючий світ, про закономірності його існування, про особливості змін, що відбуваються навколо. Їй необхідні знання, які допоможуть адекватно реагувати на динаміку навколишнього середовища, приймати екологічно доцільні, вмотивовані та відповідальні рішення в процесі взаємодії з природою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Екологічні уявлення розглядаються поряд із поняттям екологічної свідомості в руслі доробку екопсихології, в основі якої лежать дослідження цілої низки вчених: І. Кряж; А. Львовичіної; О. Мамшиної; О. Паламарчук; В. Панова; В. Рубцової;